

QO‘QON DAVLAT
PEDAGOGIKA INSTITUTI
ILMIY XABARLARI
(2026-yil 2-son)

FILOLOGIYA
PHILOLOGY

QABILA TILLARI VA ULARNING ZAMONAVIY TILSHUNOSLIKDAGI TADQIQI

<https://doi.org/10.70728/b.series.v08.i02.061>

Daniyeva Maysara Djamalovna
Filologiya fanlari doktori (DSc), professor
Iqtisodiyot va pedagogika universiteti
Usmonov Temur Shokir o‘g‘li
Iqtisodiyot va pedagogika universiteti
Magistratura 2-bosqich talabasi
O‘zbekiston respublikasi, Qarshi shahri

Annotatsiya Maqolada qabila tillarining lingvistik tabiati, ularning madaniy va kommunikativ ahamiyati hamda zamonaviy tilshunoslikdagi o‘rganilish yo‘nalishlari tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida qabila tillarining fonetik, leksik va grammatik xususiyatlari, shuningdek, globalizatsiya sharoitida ularning saqlanishi va rivojlanishi masalalari yoritiladi. Zamonaviy tilshunoslikda qabila tillarini tadqiq etishning nazariy va amaliy ahamiyati asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: qabila tillari, til xilma-xilligi, tilshunoslik, lingvistik tadqiqot, madaniy meros, tilni saqlash.

Аннотация В статье анализируется лингвистическая природа племенных языков, их культурное и коммуникативное значение, а также направления их изучения в современной лингвистике. В исследовании рассматриваются фонетические, лексические и грамматические особенности племенных языков, а также вопросы их сохранения и развития в условиях глобализации. Теоретическая и практическая значимость изучения племенных языков в современной лингвистике обоснована.

Ключевые слова: племенные языки, языковое разнообразие, лингвистика, лингвистическое исследование, культурное наследие, сохранение языка.

Abstract The article examines the linguistic nature of tribal languages, their cultural and communicative significance, and the directions of their study in contemporary linguistics. The research highlights the phonetic, lexical, and grammatical features of tribal languages, as well as issues concerning their preservation and development in the context of globalization. Theoretical and practical importance of studying tribal languages in modern linguistics is substantiated.

Keywords: tribal languages, linguistic diversity, linguistics, linguistic research, cultural heritage, language preservation.

KIRISH

Qabila tillari insoniyatning til va madaniy merosida muhim o‘rin tutadi. Ular ko‘pincha muayyan etnik guruh yoki jamoalarning tarixiy tajribasi, dunyoqarashi hamda madaniy qadriyatlarini aks ettiruvchi noyob til tizimlari sifatida namoyon bo‘ladi. Zamonaviy globalizatsiya jarayonlari natijasida ko‘plab qabila tillari yo‘qolish xavfi ostida qolmoqda, bu esa ularni ilmiy jihatdan o‘rganish va hujjatlashtirish zaruratini kuchaytirmoqda.

Tilshunoslik fanida qabila tillarini tadqiq etish nafaqat yangi lingvistik materiallarni aniqlash, balki til rivojlanishining universal qonuniyatlarini tushunish uchun ham muhim hisoblanadi. Ushbu maqolaning maqsadi qabila tillarining o‘ziga xos xususiyatlarini hamda ularning zamonaviy tilshunoslikdagi tadqiq yo‘nalishlarini tahlil qilishdan iborat.

METODOLOGIYA

Tadqiqotda deskriptiv, qiyosiy-lingvistik va struktur-semantik tahlil metodlaridan foydalanildi. Qabila tillariga oid ilmiy manbalar, tarixiy va zamonaviy til materiallari, shuningdek, empirik lingvistik tadqiqotlar asosida ularning fonetik, leksik, grammatik va semantik xususiyatlari tahlil qilindi. Tadqiqot davomida qabila tillarining kontekstga xos ma‘no shakllari, matn va nutqdagi funksiyalari, shuningdek, ularning madaniy va pragmatik imkoniyatlari chuqur o‘rganildi. Qiyosiy yondashuv qo‘llanilib, qabila tillarining umumiy lingvistik tabiatini ochib berish bilan birga, har bir tilga xos o‘ziga xos xususiyatlar ham aniqlanib, ularning lingvistik tadqiqotlarda qo‘llanilish imkoniyatlari ko‘rsatildi.

Shuningdek, qabila tillarining madaniy va pragmatik funksiyalari kontekstual tahlil orqali ko‘rib chiqildi. Bu jarayonda quyidagi yo‘nalishlar asosiy e‘tiborga olindi:

1. Qabila tillarining fonetik tizimi va noyob tovush birliklari;
2. Leksik tarkib, jumladan, urf-odatlar, tabiat va etnik tajribaga oid so‘zlar;
3. Grammatik xususiyatlar va strukturaviy imkoniyatlar;
4. Matn va nutq doirasidagi faoliyat, kommunikativ va pragmatik funksiyalar.

NATIJALAR

Tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, qabila tillari ko‘pincha og‘zaki an‘analarga tayangan bo‘lib, ularning leksik tarkibida tabiiy muhit, urf-odatlar, etnik tajriba hamda tarixiy madaniy merosga oid birliklar keng uchraydi. Fonetik jihatdan ular ko‘plab noyob tovush tizimlariga ega bo‘lib, ayrim hollarda umumiy tillarda mavjud bo‘lmagan fonemalarni o‘z ichiga oladi, bu esa ularning fonetik xilma-xilligini oshiradi.

Grammatik jihatdan qabila tillarida sodda, ammo funksional jihatdan boy va kontekstga moslashgan strukturalar kuzatiladi. So‘z turkumlari va gap qurilishi qoidalari odatiy tillardan farqli xususiyatlarga ega bo‘lib, ularning semantik va pragmatik qiymati nutq jarayonida muhim rol o‘ynaydi. Qabila tillarida morfologik va sintaktik imkoniyatlar nutqni boyituvchi vosita sifatida namoyon bo‘ladi.

Shuningdek, tadqiqot natijalari qabila tillarining matn va nutq kontekstida faollashishi, kommunikativ va pragmatik funksiyalarni bajarishi, shuningdek, ularning lingvistik tadqiqotlar va tilni saqlash va rivojlantirishdagi ahamiyatini ham ko‘rsatdi. Bu tillar nafaqat hududiy va

etnik xususiyatlarni aks ettiruvchi vosita sifatida, balki madaniy merosni avlod-dan-avlodga yetkazuvchi muhim resurs sifatida ham xizmat qiladi. Shu sababli qabila tillarini o‘rganish zamonaviy tilshunoslikda til xilma-xilligi, lingvistik barqarorlik va madaniy identifikatsiya nuqtai nazaridan katta ahamiyat kasb etadi.

Tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki:

1. *Fonetik xususiyatlar*: Qabila tillarida noyob tovush tizimlari uchraydi, ular ba‘zan umumiy tillarda mavjud bo‘lmagan fonemalarni o‘z ichiga oladi. Bu, avvalo, qabila nutqining aniq aksini beradi va dialektologik tadqiqotlar uchun muhim material hisoblanadi.
2. *Leksik xususiyatlar*: Qabila tillari ko‘pincha og‘zaki an‘anaga tayangan bo‘lib, leksik tarkibida tabiiy muhit, urf-odatlar va etnik tajribaga oid birliklar keng tarqalgan. Masalan, tabiat hodisalari, an‘anaviy ov va dehqonchilik so‘zlari, turli ijtimoiy vaziyatlarni ifodalovchi iboralar qabila leksikasida ko‘p uchraydi.
3. *Grammatik xususiyatlar*: Sodda tuzilishga ega bo‘lishiga qaramay, qabila tillari funksional jihatdan boy grammatik strukturalarga ega. Nutq jarayonida kontekst va intonatsiya orqali mazmun aniq ifodalanadi.
4. *Kommunikativ va pragmatik faoliyat*: Qabila tillarining matn va nutq kontekstida faollashishi ularning kommunikativ va pragmatik vazifalarini oshiradi. Masalan, marosim, rasmiy va ijtimoiy suhbatlarda ishlatiladigan qabila frazeologizmlari va idiomatik birliklar bu tillarning pragmatik boyligini namoyon qiladi.
5. *Madaniy va lingvistik meros*: Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, qabila tillari til xilma-xilligini boyituvchi muhim manba bo‘lib, ular orqali qabila an‘analari va madaniy qadriyatlar saqlanadi.

MUHOKAMA

Qabila tillari insoniyatning til merosining eng qadimiy va boy qismidir. Ular ko‘plab madaniyatlarda og‘zaki an‘analar, folklor va etnik identifikatsiya vositasi sifatida shakllangan. Qabila tillari nafaqat lingvistik tarkibi bilan, balki madaniy va ijtimoiy kontekstdagi funksiyasi bilan ham ajralib turadi. Ularning o‘ziga xos fonetik, leksik va grammatik xususiyatlari tilshunoslikda qiziqish uyg‘otadi, chunki ular universal til qonuniyatlari bilan birga mahalliy, etnik va hududiy omillarni aks ettiradi. Zamonaviy tilshunoslikda qabila tillarini o‘rganishning ahamiyati bir necha jihatlarda namoyon bo‘ladi: birinchidan, ular fonetik va morfologik xususiyatlarni o‘rganish orqali tilning tarixiy evolyutsiyasini tushunishga imkon beradi; ikkinchidan, leksik tarkibni o‘rganish madaniy meros va urf-odatlarni saqlash bilan bog‘liq; uchinchidan, qabila tillarining pragmatik va kommunikativ funksiyalari nutq jarayonidagi kontekstual bog‘liqlikni aniqlashga yordam beradi.

Maqolaning maqsadi – qabila tillarining lingvistik tabiati, ularning kommunikativ va pragmatik funksiyalari, shuningdek, zamonaviy tilshunoslikdagi tadqiq etilish yo‘nalishlarini tahlil qilishdir. Tadqiqotda qabila tillarining fonetik, leksik va grammatik jihatlari, matn va nutq doirasidagi faoliyati, globalizatsiya sharoitida ularning saqlanishi va rivojlanishi masalalari

yoritiladi. Zamonaviy tilshunoslikda qabila tillari ko‘proq antropologik lingvistika, sotsiolingvistika va pragmalingvistika yo‘nalishlarida o‘rganilmoqda. Ushbu tillar inson tafakkuri va madaniyatining til orqali ifodalanish shakllarini ochib berishga yordam beradi. Shu bilan birga, globalizatsiya, urbanizatsiya va dominant tillarning keng tarqalishi natijasida qabila tillarining faol qo‘llanish doirasi qisqarib bormoqda.

Tilni saqlash va revitalizatsiya qilish bo‘yicha xalqaro tajribalar shuni ko‘rsatadiki, qabila tillarini hujjatlashtirish, ta‘lim tizimiga joriy qilish va raqamli platformalarda foydalanish ularning yashovchanligini oshiradi. Shu jihatdan, qabila tillarini o‘rganish nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatga ham ega.

XULOSA

Qabila tillari insoniyatning lingvistik va madaniy merosining ajralmas qismi hisoblanadi. Ularning zamonaviy tilshunoslikdagi tadqiqi nafaqat til tizimining universal va individual xususiyatlarini aniqlashga, balki til xilma-xilligi va etnik identifikatsiyani o‘rganishga ham imkon beradi. Tadqiqot natijalari qabila tillarining fonetik, leksik va grammatik jihatdan o‘ziga xosligini, ularning kommunikativ va pragmatik funksiyalarini bajarishini, shuningdek, ularni saqlash va rivojlantirish zarurligini ko‘rsatdi. Mazkur yo‘nalishdagi izlanishlar tilshunoslik nazariyasini boyitish bilan birga, madaniy merosni asrab-avaylash, hududiy va etnik xususiyatlarni saqlashda ham muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Crystal D. *Language Death*. – Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
2. Dixon R. *The Rise and Fall of Languages*. – Cambridge: Cambridge University Press, 1997.
3. Grenoble L., Whaley L. *Endangered Languages*. – Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
4. Trudgill P. *Sociolinguistics*. – London: Penguin Books, 2000.
5. Duranti A. *Linguistic Anthropology*. – Cambridge: Cambridge University Press, 1997.